

Inspiratiefiches

Groen

is het nieuwe grijs

12 natuurlijke elementen die leven brengen op je speelplaats

Wil jouw school werk maken van een natuurlijke speelplaats die gonst van het leven? Een speelplaats waar je leerlingen rust én uitdaging vinden? Een schooldomein dat bovendien een massa leerkanalen biedt? Bouw dan samen met je leerlingen aan een groene speelplaats. Zo wordt groen het nieuwe grijs!

Onze inspiratiefiches voor 12 natuurlijke elementen op de speelplaats helpen je op weg:

1. Creëer een speelbos
2. Bouw een kamp
3. Plaats natuurlijke hagen, heggen en houtkanten
4. Maak een natuurlijk evenwichtsparcours
5. Creëer levende constructies
6. Bouw een buitenklas
7. Plant bessenstruiken en fruitbomen
8. Kies voor bloemrijke gazons of een bloemenakker
9. Maak een speelheuvel
10. Creëer rustplekjes
11. Maak plaats voor water
12. Plant knotbomen

PROVINCIAAL
NATUUR-
CENTRUM
Natuurlijk verbonden

1. Creëer een speelbos(je)

Waarom een speelbos(je)?

Bomen hebben heel wat voordelen: ze bieden schaduw en verkoeling, halen CO₂ en fijn stof uit de lucht, zijn een leefplaats voor planten en dieren en ze bieden heel wat speelplezier. Geen fijnere uitdaging dan in bomen klimmen. Geen leukere speelplek dan een kamp in het bos. En met takken, bladeren, noten en bosgrond kan je eindeloos creatief en fantasierijk spelen.

Hoe pak je dat aan?

Als je geluk hebt, heb je misschien al een stukje bos op het schooldomein. Nooit wegdoen en openstellen die handel! Of misschien mag de school wel een aangrenzend stukje bosland gebruiken?

Een nieuw stukje bos aanplanten op school is minder evident, maar loont zeker de moeite. Het zal een hele tijd duren vooraleer de bomen stevig genoeg zijn en het speelbos beschikbaar wordt als speelplek. Doe de aanplanting in elk geval mét de leerlingen. Zo voelen zij zich medeverantwoordelijk. Vraag plantadvies aan een professional (wat en hoe aanplanten) en geef nieuwe aanplantingen voldoende water in droge periodes.

Als bomen de plaats krijgen die ze nodig hebben, hoeven ze niet gesnoeid. Je kan wel hakhoutbeheer toepassen: om de 5 à 10 jaar worden de stammen afgezaagd kort boven de grond waarna meerdere, nieuwe stammen worden gevormd. Doe dat dan wel in delen, zodat niet het hele speelbos ineens gekortwiekt wordt.

Dat hakhoutbeheer kan trouwens met de leerlingen gebeuren en het snoeihout kan gebruikt worden voor kampen, vlechtwerk of een takkenril.

Je kan extra speel- en beleefelementen inbrengen zoals zit-of stapstammetjes, een greppel of een boomschommel. Gebruik natuurlijke elementen, en geen plastic of paletten, want dat kan snel rommelig ogen.

Een belangrijk aandachtspunt voor een speelbos op school is de intensieve speeldruk. Jonge aanplantingen zijn nog niet robuust genoeg en scherm je de eerste jaren best af, bv. met kastanjehouten hekwerk. Je kan ook voorkomen dat de bodem al spelend te zeer wordt verdicht door een soort humuslaag te creëren met houthaksel (van je hakhoutbeheer). En als er al spelend teveel takken, noten, ... worden 'verbruikt', kun je die losse elementen ook extra binnenbrengen vanuit een groter bos.

Educatief gebruik

Er zijn eindeloos veel mogelijkheden met takken, bomen of vruchten voor wiskundige, taal-, muzische of bewegingsactiviteiten die voldoen aan de leerdoelen. MOS kan je hiervoor inspireren. Natuurlijk kan in jullie speelbos ook aan natuuronderzoek worden gedaan: welke kriebelbeestjes leven er, welke vogels, welke bomen en welke struiken staan er? Je kunt ook samen infobordjes maken bij enkele belangrijke struiken of bomen, een actie door leerlingen voor leerlingen.

Biodiversiteit

Het is belangrijk om inheemse bomen en struiken aan te planten. Deze kunnen het best dienen als schuilplaats, voedsel of broedplaats voor vogels, kleine zoogdieren en insecten. Dood hout en ander humusmateriaal geeft dan weer leven aan een leger van opruimers, van paddenstoelen tot allerlei kleine kriebeldiertjes.

En wat met veiligheid?

Kinderen genieten en leren van vrij spel, maar goede afspraken zijn wel belangrijk.

- Met een lint kan je bijvoorbeeld de

maximale klimhoogte aangeven. Wees voorzichtig met touw i.v.m. ophanggevaar.

- Planten met doorns kunnen bewust gebruikt worden als natuurlijke afscherming, maar niet op speelplekjes.
- Giftige planten kunnen als ze niet gevaarlijk giftig zijn. Het biedt kinderen juist een kans hiermee te leren omgaan.
- Laat jaarlijks een boomverzorger of andere kenner (bv. van de gemeente) controleren of er geen takken of bomen dreigen neer te vallen.

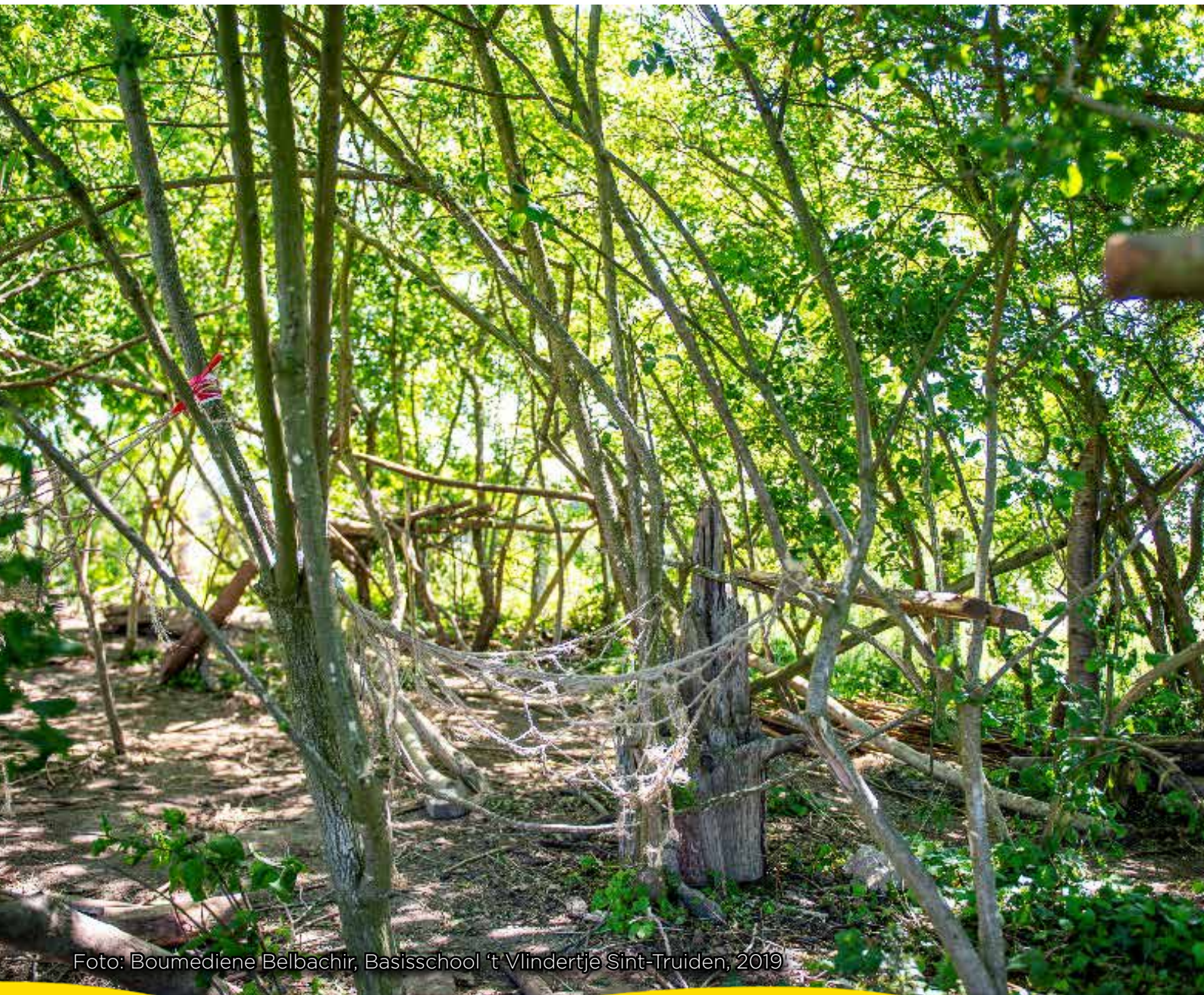

Foto: Boumediene Belbachir, Basisschool 't Vlindertje Sint-Truiden, 2019

2. Bouw een kamp

Waarom kampen bouwen?

Weinig spelvormen zijn zo aantrekkelijk voor kinderen als kampen bouwen: in de slaapkamer, onder de keukentafel, in het bos of in de tuin. En waarom niet op de speelplaats? Het is niet alleen een constructiespel, maar evengoed een sociaal en fantasiespel. Kinderen krijgen een eigen plek, kunnen genieten van de geborgenheid en leren hun eigen leefomgeving in te richten.

Hoe pak je dat aan?

Een speelbos(je) is natuurlijk een ideale plaats om kampen te bouwen, maar je kan net zo goed een kampenbouwplaats voorzien op de speelplaats. Structuren zoals bomen of houten palen kunnen gebruikt worden als ondersteuning. Verder hebben de kinderen vooral losse bouwmaterialen als takken, bladeren en stenen nodig om te bouwen.

Maak afspraken met het schoolteam en de leerlingen en stel die bij als dat nodig is. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat de kampenbouwplaats duidelijk wordt afgebakend en dat de bouwmaterialen ook op die plek blijven. Gebruik bij voorkeur enkel 'natuurlijke' materialen (gerecupereerde bouwstenen kunnen bv. ook) die weersbestendig zijn zodat de bouwplaats er niet als een stort gaat uitzien. Bouwtakken die rot worden of stukgaan kunnen (gratis) vervangen worden, via ouders, de gemeente of lokale natuurbeherende organisaties.

Nog een belangrijke afspraak: hoe lang kunnen leerlingen een plekje of een ge-

bouwd kamp claimen vooraleer materiaal en plaats weer vrijgegeven wordt voor iedereen? Een speeltijd lang, een dag of een week?

Educatief gebruik

Kampen bouwen is vrij spel waarbij kinderen zich informeel rond heel wat leerdoelen ontwikkelen:

- sociale vaardigheden
- tijd & ruimte (bv. wanneer leefden - maar ook waar en waarom leven ook nu nog - mensen in kampen)
- gericht waarnemen
- veilig bewegen in de natuur
- technieken
- ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën uiten in spel
- ...
-

Als je ook een winkeltje introduceert waarin bouw materiaal 'gekocht' kan worden in ruil voor andere natuurlijke materialen, zijn er nog meer leeransen (ondernemen, economische beginselen).

Kampen bouwen zou gerust als lesactiviteit in de les lichamelijke opvoeding kunnen plaatsvinden. En als de klasleerkracht gaat observeren, krijgt die vast heel wat aanknopingspunten aangereikt om in de klas op in te gaan. Moeten de meisjes bijvoorbeeld in het kamp blijven terwijl de jongens gaan 'jagen'?

Sowieso kan kampen bouwen zorgen voor 'significante natuurervaringen' in de jeugd die zo cruciaal zijn voor het ontwikkelen van een natuur- en milieubewustzijn.

Biodiversiteit

Als constructiehout te broos wordt, kan je dat verzamelen op een houtstapel of in een takkenril. Zo genieten paddenstoelen en andere opruimers nog na en creëer je een schuilplaats voor dieren.

En wat met veiligheid?

Geef kinderen de ruimte voor vrij spel, rust en geborgenheid, maar maak tegelijk goede afspraken en hou een oogje in het zeil.

Let er bijvoorbeeld op dat er geen te zware of hoge constructies worden gemaakt die kunnen invallen. Een gouden regel voor de bouwtakken: gebruik takken met een minimale diameter van zo'n 4 cm. Zo beperk je het risico dat ze in een oog terechtkomen. De kampenbouwplaats zal een populaire speelplek zijn. Is er ruimte en materiaal genoeg voor alle liefhebbers of moet er een roulatiesysteem afgesproken worden, met bijhorende afspraken?

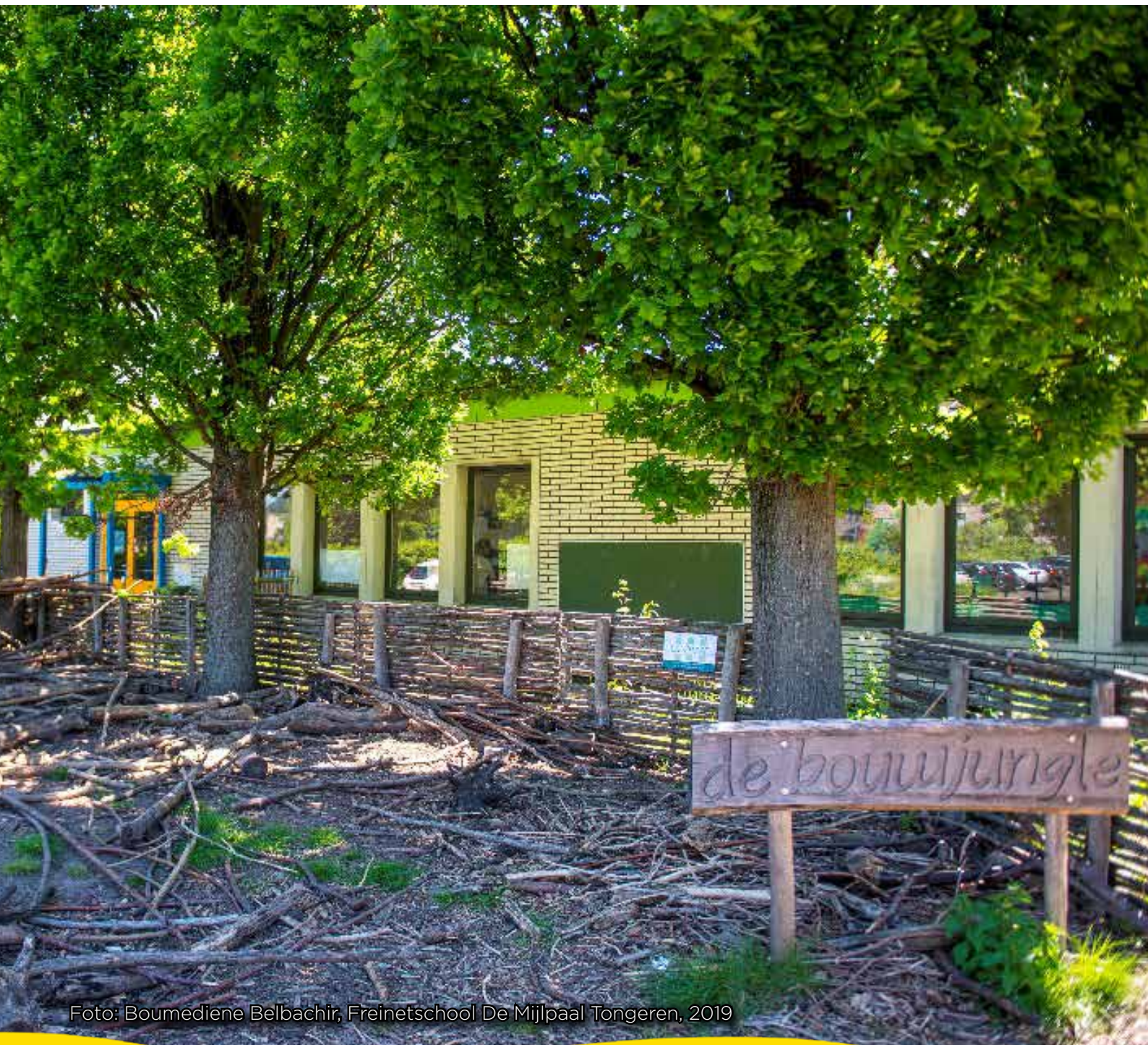

Foto: Boumediene Belbachir, Freinetschool De Mijlpaal Tongeren, 2019

3. Plaats hagen, heggen & houtkanten

Waarom hagen, heggen & houtkanten plaatsen?

Hagen, heggen en houtkanten zorgen voor een groene, natuurlijke afscherming. Ze filteren de lucht, verzachten het uitzicht en bufferen het geluid.

Bovendien kunnen ze voedsel & schuilplaats bieden voor dieren, al zijn er gradaties. Zo bestaat een haag meestal uit één plantensoort en wordt die meestal strak geschoren. Zo'n strak beheer kan nodig zijn in een tuin waar minder ruimte is, maar dit is ook erg monotoon en ste-

riel. Natuurlijke hagen zijn gemengd (met verschillende inheemse soorten) en worden pas gesnoeid na bloei en/of vruchtzetting. Ze worden ook niet zo vaak en niet zo strak gesnoeid. Een heg is een dichte rij struiken die maar om de 2 jaar of minder vaak losjes wordt bijgeknipt. Een heg biedt meer ruimte en structuur voor dieren (en spelende kinderen). Een houtkant is een zoom bomen of struiken die al snel 5 meter breed wordt en waarop hakhoutbeheer kan worden toegepast (zie fiche speelbos(je)). Deze laatste 2 groenvormen vragen minder snoeiwerk dan een haag, maar ze nemen wel wat meer ruimte in. Maar die ruimte is er vaak wel op een schooldomein. En dat leerrijk snoeiwerk kan je perfect samen met de leerlingen doen.

Hoe pak je dat aan?

Meestal is er al een monotone haag om van te vertrekken. Die kan je omvormen tot een natuurlijke haag of heg. Vraag advies over wat en hoe aanplanten aan een professional en geef nieuwe aanplantingen voldoende water in droge periodes. Laat je ook voor het beheer adviseren door een professional. Snoeien na het bloeien is een belangrijke regel voor ecologisch beheer.

Doel aanplanting en beheer in elk geval samen met de leerlingen. Zo voelen zij zich medeverantwoordelijk en leren ze er wat van.

Als er gespeeld mag worden tussen en onder hagen, heggen & houtkanten, wor-

Foto: Martika Hendriks, Gangelt-Hohenbusch (DE), 2019

den jonge aanplantingen de eerste jaren best afgeschermd.

Educatief gebruik

Voer een biotoopstudie uit, vang en determineer kriebelbeestjes of determineer de planten. Observer en geniet van vlinders, bijen en andere bezoekende bestuivers. Denk ook aan educatief beheer. Of onderzoek de cultuurhistorische functie van deze landschapselementen. Zie ook fiche 8 over bloemen.

Biodiversiteit

Alleen al het aanplanten van inheemse bomen en struiken is winst voor de biodiversiteit. Maar ecologisch beheerde en structuurrijke hagen, heggen en houtkanten kunnen bovendien voed-

sel en schuilplaats bieden aan een hele voedselketen: van kleine kriebelbeestjes en bestuivende insecten tot broedende vogels en zelfs kleine zoogdieren zoals egeltjes.

En wat met veiligheid?

Plantensoorten met doornen kunnen gerust als ze moeten dienen als natuurlijke afscherming, maar vermijd ze als er ook gespeeld mag worden. Giftige planten kunnen ook als ze niet gevaarlijk giftig zijn. In de risicoanalyse zijn niet alleen giftigheid, maar ook de blootstelling en de waarschijnlijkheid belangrijke factoren. Zo is de kans dat kleuters van rode besjes eten groter dan van bv. de bladeren.

4. Maak een natuurlijk evenwichtsparcours

Waarom een natuurlijk evenwichtsparcours?

Klimmen en klauteren is een gedroomde uitdaging voor kinderen. Vooral jonge kinderen leren hun grenzen verleggen en worden gestimuleerd in hun motorische ontwikkeling. Een evenwichtsparcours uit natuurlijke materialen is gratis, ecologisch en oogt harmonieus in een natuurlijk schooldomein.

Hoe pak je dat aan?

Het meest ecologisch en goedkoop is het als je werkt met natuurlijke materialen uit de omgeving en recuperatiematerialen.

Als er bv. een zieke boom moet worden gekapt op het schooldomein, kan die hergebruikt worden in een natuurlijk evenwichtsparcours, als liggende stam, als stapstammetjes, in een takkenmikado, enz. Spreek daarvoor ook je lokaal netwerk aan: ouders, lokale natuurverenigingen of gemeentes. Je kunt ook grote natuurstenen gebruiken.

Een schoolgroenontwerper kan een doordacht ontwerp maken, waarbij delen van een doorlopend evenwichtsparcours multifunctioneel gebruikt kunnen worden als afscheiding van een boomspiegel of plantenperk of als zitgelegenheid.

Educatief gebruik

Gebruik het evenwichtsparcours tijdens de turnles, of voor een techniekles rond balans en hefboom. Of laat de kinderen zelf eens veiligheidsinspecteur spelen: welke risico's ondervinden ze en vinden ze die risico's aanvaardbaar, m.a.w. zijn ze niet gevaarlijk en staat er een speelmeerwaarde tegenover?

Biodiversiteit

Rondom en onder de onderdelen van een natuurlijk evenwichtsparcours komen veel plekken voor die niet of weinig betreden worden. Plant of zaai hier inheemse bloemplanten, voor extra kleur en om bestuivers aan te trekken.

En wat met veiligheid?

De vraag of een natuurlijk evenwichtsparcours wettelijk een speeltoestel is, is minder belangrijk. Het maakt deel uit van het schooldomein dat sowieso onderhevig is aan de wetgeving rond de veiligheid van speelterreinen. Die zegt dat je een goede risicoanalyse moet uitvoeren en daarvoor kan je (maar moet je niet) de Europese normen voor de veiligheid van speeltoestellen gebruiken: valdemping, knelgevaar, ...

Laat je dus zeker bijstaan door een deskundige zoals de preventieadviseur van de school. Maar vertrek wel vanuit de speelmogelijkheden, en zoek samen naar slimme preventiemaatregelen om eventuele onaanvaardbare risico's weg te werken.

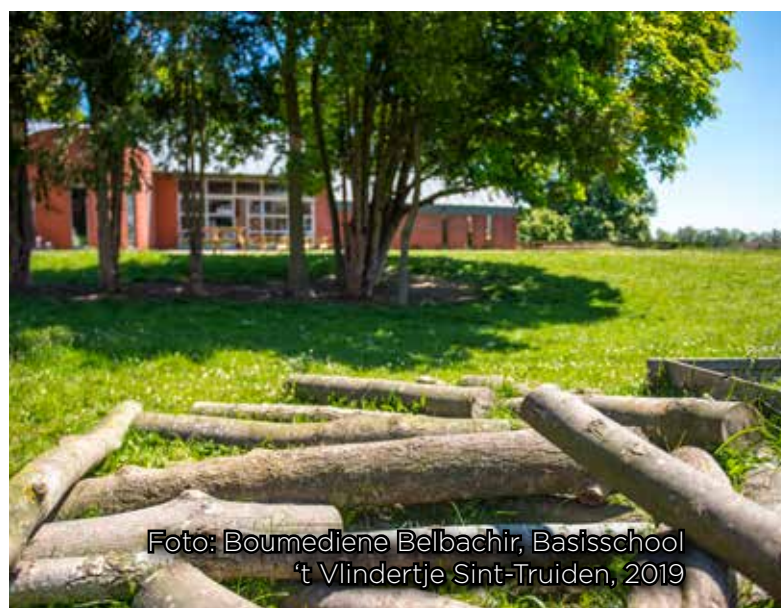

Foto: Boumediene Belbachir, Basisschool 't Vlindertje Sint-Truiden, 2019

5. Creëer levende constructies

Waarom levende constructies?

Levende constructies zijn constructies met levende planten. De bekendste zijn ongetwijfeld wiglo's en wilgentunnels. Leuk is dat ze in het seizoen groene bladerwanden krijgen en dat ze multifunctioneel zijn als rustplek, ontmoetingsplek, buitenklas of voor fantasiespel. Ook vlechtwanden zijn mogelijk.

Hoe pak je dat aan?

Wil je levende constructies aanleggen volgens de regels van de kunst, dan kan je samenwerken met een professional. Zo zullen je constructies wat mooier uitgroeien en wat langer meegaan. Maar ook dan kunnen leerlingen, leerkrachten en ouders zeker meehelpen bij de aanleg ervan. Zo vergroot je de betrokkenheid (eigenaarschap) en maakt het schoolteam al kennis met het onderhoud.

Je kan ook gaan voor een DIY-versie en er om de paar jaar nieuwe maken. Je vindt handleidingen online. Een wilgenhut bouw je best in de rustperiode van de planten (bv. in februari), maar niet als het vriest. Wilgentenen hiervoor kan je zelf produceren door een knotwilg aan te planten (zie hoofdstuk 12 "Plant knotbomen") of bekomen via plaatselijke natuurverenigingen. Uitlopers moet je in de constructie meevlechten en bij te uitbundige groei moet je bij snoeien.

Wilgen zijn snelle groeiers. Dat heeft voor- en nadelen. Een levende wilgenconstructie groeit snel dicht en is ook makkelijk bij te werken. Het nadeel is dat er daarom ook regelmatig onderhoud zal nodig zijn. En

wilgen houden van vochtige bodems, dus je zal de eerste jaren zeker water moeten geven in droge periodes. Er worden daarom ook wel eens andere soorten gebruikt, zoals veldesdoorn.

Als je vooral geborgen speelruimte wil creëren, kan je ook gaan voor struikhuisjes. Plant een aantal bomen, zoals hazelaars, in een groepje bij mekaar en in de ruimte die ertussen ontstaat, kunnen de kinderen kampjes maken en meer. Dat is wat makkelijker in onderhoud (hakhoutbeheer).

Twee algemene tips:

- Als de grond binnenin de constructie te modderig wordt, kan je de bodem met een laag houtsnippers bedekken.
- Voorzie een veiligheidsstrook rond de planten, zodat de planten niet beschadigd worden als je het gras maait. Hiervoor kan je bijvoorbeeld houtsnippers gebruiken.

Educatief gebruik

Een levende constructie kan (de basis van) een mooie buitenklas vormen voor natuurrijk leren, maar kan ook ruimte bieden voor bezinning of zelfs meditatie. Je kan het dierenleven onderzoeken, infobordjes maken voor en door leerlingen en aan educatief beheer doen.

Biodiversiteit

Wilgen zijn bij de vroegste bloeiers in de lente en daarom een belangrijke voedselbron voor heel wat wilde bijen en andere bestuivers. Wilgen zijn ook waardplanten voor heel wat nachtvlinders.

En wat met veiligheid?

Gun de kinderen de vrijheid en geborgenheid van dit soort constructies, en zoek

naar een goed evenwicht tussen vrijheid, toezicht en afspraken.

Foto: Boumediene Belbachir, Basisschool 't Vlindertje Sint-Truiden, 2019

6. Bouw een buitenklas

Waarom een buitenklas?

Als kinderen niet alleen spelenderwijs maar ook lerenderwijs in interactie gaan met de natuur, kan er meer verbondenheid groeien met die natuur. Zorg voor de leefomgeving is dan een logisch gevolg.

In een buitenklas is er meer zuurstof, de groene omgeving is rustgevend en de leerlingen komen beter tot interactie. Een buitenklas is dus een fijne faciliteit voor leren in, met en van de natuur (of natuurRijk leren). Een buitenklas kan allerlei vormen en maten aannemen.

Hoe pak je dat aan?

Kies voor de buitenklas een plekje waar je niet stoort of gestoord wordt, maar dat ook dicht genoeg bij het schoolgebouw ligt zodat de drempel om naar de buitenklas te gaan niet te groot wordt. Kies ook voor een plek die in het zicht ligt, als je toezicht wilt hebben op zelfstandig werkende leerlingen. Schaduw is belangrijk. Zorg dus voor een afdak of beter: plaats je buitenklas onder de bomen. Best maakt het deel uit van een totaalontwerp.

De aanleg is afhankelijk van wat je wil. De eenvoudigste vorm van een buitenklas zijn een aantal zitstammetjes in een halve cirkel,

maar het kan ook speciaal ontworpen amfitheater zijn in duurzaam hout of zelfs beton. Vaak worden speelplaatstegels, die elders op de speelplaats worden uitgebroken in een vergroeningsproject, hergebruikt om een buitenklas met stapelmuurtjes te maken. Wij vinden het in een vergroeningsproject belangrijk dat de buitenklas zo natuurlijk mogelijk is en harmonieus past in het groene decor.

Tip: je kan zitkussentjes voorzien die telkens mee naar buiten en weer naar binnen worden genomen voor een droge poep.

Educatief gebruik

De buitenklas is een plek om samen te komen voor natuurRijk leren: instructies en feedback, zelfstandig (groeps)werk, toneeltjes en andere voorstellingen, ... Natuurlijk kan de buitenklas ook tijdens de speeltijd worden gebruikt. Met een oud schoolbord erbij kunnen leerlingen er heuse vergaderingen houden of klasje spelen.

Biodiversiteit

Gebruik hoeken en kiertjes om planten te zetten. Dat is leuk voor de aankleding en goed voor de natuur. Dood hout is van groot nut voor veel insecten en schimmels. De voegen in stapelmuurtjes kunnen begroeien met speciale muurvegetatie. Een dakconstructie kan bedekt worden met een (lichtgewicht) groendak.

En wat met veiligheid?

Gun de kinderen de vrijheid en geborgenheid die een buitenklas kan bieden, en zoek naar een goed evenwicht tussen vrijheid, toezicht en afspraken.

7. Plant fruitbomen & bessenstruiken

Waarom fruitbomen & bessenstruiken planten?

Fruitbomen en bessenstruiken op school maken gezonde voeding concreet, dichtbij en vanzelfsprekend. Bovendien komen deze bomen en struiken de biodiversiteit ten goede, want het zijn goede voedselplanten voor allerlei bestuivers zoals wilde bijen.

Hoe pak je dat aan?

Laat je adviseren over het wat en hoe aanplanten, bv. door de Nationale Boomgaardenstichting in Kortesseem. De Boomgaardenstichting heeft bijzondere aandacht voor de diversiteit aan vergeten fruitrassen en kan een ras aanraden op maat van jullie school.

Een bijzonder aandachtspunt is bijvoorbeeld wanneer het fruit rijp is: best niet tijdens de zomervakantie maar ervoor of erna. Ook hierover kan de Boomgaardenstichting je adviseren. Als er toch geoogst moet worden in de zomervakantie, kunnen de leerlingen met hun ouders of de buurtbewoners komen plukken en genieten van de oogst. Of je kan de vruchten invriezen of inmaken, zodat de leerlingen in het nieuwe schooljaar toch nog kunnen kokkerellen met de opbrengst.

Voor het snoeien is kennis van zaken nodig.

Bessenstruiken kan je in de vorm van 'snoephaagjes' planten of om de moestuin af te boorden.

Educatief gebruik

Gebruik je eigen vruchten voor een kookles of in een les over bestuiving en de levens-cyclus van planten. Fruit en verwerkte producten

kunnen ook verkocht worden door de leerlingen. Fruitbomen lenen zich uitstekend om (beeldend) over de seizoenen te leren: van bloesems in de lente tot vruchten in de herfst.

Biodiversiteit

Door inheemse fruitbomen en bessenstruiken te planten, help je ervoor te zorgen dat deze boom- en struiksoorten blijven bestaan.

Wanneer de fruitbomen en bessenstruiken in bloei staan, bieden de bloemetjes nectar en stuifmeel aan verschillende bijen en vlinders. De vruchten kunnen gegeten worden door kleine zoogdieren en vogels, en de bomen en struiken kunnen schuil- en nestplaats zijn voor al deze dieren.

En wat met veiligheid?

Als je kiest voor een halfstam- of laagstamboom kan er veiliger geoogst worden. De leerlingen kunnen leren wat uit de natuur eetbaar en wat (nog) niet. Je kan ook afspraken maken of en wanneer de leerlingen vrij mogen snoepen van het (klein)fruit op het schooldomein.

Als gevallen en rottend fruit teveel wespen aantrekt, kan dat met de hulp van de leerlingen vlot opgeruimd worden.

Foto: Marcel Bex, 2016

8. Kies voor bloemrijke gazons of een bloemenakkertje

Waarom bloemen?

Bloemen zijn een makkelijke en mooie manier om meer natuur toe te laten op het school-omein. Ze zijn bovendien van vitaal belang voor bestuivers zoals wilde bijen (die niet steken trouwens).

Hoe pak je dat aan?

Door minder en hoger te maaien worden gazons bloemrijker. Wist je dat paardenbloemen waardevolle voedselplanten zijn voor veel bijensoorten? Je kan ook enkel speelpaden en -zones maaien in het gazon: minder onderhoud, minder groenafval, meer speelplezier en meer biodiversiteit!

Je kan ook een stukje beheren als bloemenweide: meer wilde bloemsoorten door nog maar één of twee maal per jaar te maaien. Je versnelt de ontwikkeling van een kleurrijke bloemenweide door er, mét de leerlingen uiteraard, een bloemzaadmengsel in te zaaien. Laat je hierin best begeleiden door een kenner. Ook bloembollen zijn een fijne aanvulling: als vroege lentebloeiers brengen ze snel kleur en voedsel voor bestuivers. Je kan deze bloembollen ook planten in het gazon. Kies dan “verwilderingsbollen”, die zich vanzelf verder verspreiden.

Andere manieren om je speelplaats bloemrijker te maken zijn een bloemenakkertje (met eenjarige soorten die jaarlijks opnieuw moeten worden ingezaaid, bv. in een moestuinbak), bloemenperkjes, bloemen in potten, gevelbeplanting, een kruidentuintje, moestuinplanten in bloei laten komen, enz.

Kies waar mogelijk voor wilde variëteiten en inheemse soorten omdat die het best dienen

als voedsel voor bestuivers en andere dieren.

Educatief gebruik

Net zoals bij bomen zijn er tientallen lesactiviteiten te bedenken met bloemen: ter inspiratie van een gedicht of schilderwerkje, om te leren over bestuiving en de levenscyclus van planten, over cirkels en symmetrie, voor beleving van kleuren en geuren, voor een onderzoek naar bestuivers en andere bloemeters, enz. De bloemenweide samen met de leerlingen hooien is een leuke vorm van educatief beheer.

Biodiversiteit

Bloemen zijn van levensbelang voor onze insecten. Door inheemse soorten aan te planten zorg je ervoor dat veel insecten waardplanten en stuifmeel- en nectarplanten vinden op de speelplaats van jouw school!

En wat met veiligheid?

Bloemen zullen meer bestuivers aantrekken zoals bijen, maar dat is niet gevaarlijk. Sociale bijen, zoals honingbijen en hommels, zullen pas steken als hun kolonie bedreigd wordt of als ze geklemd worden. De meeste soorten wilde bijen zijn solitair (leven alleen) en steken niet! Ook andere bestuivers, zoals zweefvliegen, zijn totaal ongevaarlijk. Alleen met wespen is het oppassen. Vooral tegen het einde van de zomer worden zij sterker aangetrokken door zoetheid op ons menu. Maar dus niet door bloemen.

Foto: Marcel Bex, 2009

9. Maak een speelheuvel

Waarom een speelheuvel?

Een speelheuvel creëert reliëf. Reliëf schept ruimte (grotere speeloppervlakte en hoogteverschil), speeluitleiding en micromilieus.

Hoe pak je dat aan?

Grondverzet is duur. Het is daarom interessant een speelheuvel te maken met grond die elders op het vergroende schoolterrein wordt weggehaald. Ook weggehaalde speelplaatstegels (ontharding) kunnen gebruikt worden als fundament voor een speelheuvel. Een wadi is een onverharde glooiing op het terrein die overvloedige neerslag kan opvangen maar ook als speelreliëf kan gebruikt worden in droge periodes.

De grote uitdaging bij speelheuvels is speelerosie: door het overvloedig lopen over de heuvel verdwijnt de beplanting en gaat de speelheuvel eroderen. Je kan dat voorkomen door bij aanleg de heuvel goed aan te drukken met een graafmachine en/of een harde onderlaag zoals bouwpuin te gebruiken, of door de heuvel te beplanten met taaie en ook wat grotere plantensoorten. Of je kan (liefst samen met de leerlingen), looppaadjes en speelzones afbakenen op de speelheuvel: andere plekken mogen niet betreden worden zodat de speelheuvel zijn stevigheid behoudt. Je kan ook andere speelelementen inbrengen om erosie te vermijden, denk bijvoorbeeld aan een glijbaan en trapjes.

Het ontwerp en de beplanting van een speelheuvel maakt best deel uit van een

totaalontwerp door een schoolgroenontwerper.

Educatief gebruik

Je kan een speelheuvel gebruiken voor de turnles maar ook multifunctioneel als “tribuneachtige” buitenklas. Of om eens een hoger perspectief te hebben voor anders waarnemen (bv. een landschapsportret). Of onderzoek eens het cultuurhistorisch gebruik van ‘verhogingen’, bv. voor een vesting.

Biodiversiteit

Met een heuvel creëer je micromilieus: de schuine hellingen zullen droger zijn en krijgen meer of net minder zon, onderaan de heuvel komt meer regenwater samen, sommige plekjes worden sterker of net minder betreden of zijn steenachtiger. Zo een micromilieu biedt kansen voor specifieke planten- en diersoorten. Laat je voor aanplanting adviseren door een kenner.

En wat met veiligheid?

Een speelheuvel is als onderdeel van het schooldomein onderhevig aan wetgeving rond de veiligheid van speelterreinen. Die zegt dat je een goede risicoanalyse moet uitvoeren en daarvoor kan je (maar moet je niet) de Europese normen voor de veiligheid van speeltoestellen gebruiken: valdemping, knelgevaar, ... Laat je dus zeker bijstaan door een deskundige zoals de preventieadviseur van de school. Maar vertrek wel vanuit de speelkansen, en zoek samen naar slimme preventiemaatregelen om eventuele onaanvaardbare risico's weg te werken.

Foto: Martika Hendriks, Speeltuin het Mierennest Neer (NL), 2019

10. Creëer rustplekjes

Waarom rustplekjes?

Rust is één van de grootste sterktes van een natuurlijke speelplaats. Het groen en een sterkere opdeling creëren plekjes die iedereen wel eens nodig heeft om, alleen of samen, tot rust te komen.

Hoe pak je dat aan?

Rustplekjes ontstaan natuurlijk door de inrichting. Hier kan je verder op inspelen door met behulp van beplanting of vlechtwerk afscheidingen te maken die een geborgen gevoel creëren. Maak deze plekjes weg van speeltoestellen en balspel. Een buitenklas, levende constructies, kampen, (zie andere fiches) ... kunnen ook rustplekjes zijn. Door te zorgen voor zitgelegenheid voor volwassenen zullen zij meer geneigd zijn kinderen onder hun toezicht buiten te laten spelen.

Met een lage afscheiding of met kijkgaten bied je privacy en geborgenheid maar kunnen kinderen ook contact houden. Observeren is een belangrijke strategie die kinderen gebruiken om te leren over of

deel te nemen aan spel. Met lage muurtjes, trapjes, houtblokken, ... kan je “neerstrijksplaatsen” aanbieden. Ook voor de soms nog nodige nabijheid van volwassenen. Met sensitieve betrokkenheid kunnen volwassenen een katalysator zijn voor spel of het spel verlengen en verrijken.

Educatief gebruik

Laat (jonge) kinderen eens een rondleiding geven op de (groene) speelplaats. Zo krijg je inkijk op hoe zij de speelplaats beleven, op hoe ze plekjes en onderdelen ervan heel anders invullen dan waarvoor ze door volwassenen bedoeld waren.

Biodiversiteit

Rustplekjes worden gemaakt met groen. Kies voor inheems groen. Wellicht vinden ook veel dieren rust op deze rustplekjes.

En wat met veiligheid?

Gun de kinderen de vrijheid en geborgenheid die rustplekjes kunnen bieden, en zoek naar een goed evenwicht tussen vrijheid, toezicht en afspraken.

Foto: Boumediene Belbachir, Freinetschool De Mijlpaal Tongeren, 2019

11. Maak plaats voor water

Waarom water?

Er zijn drie redenen om waterelementen te voorzien op de speelplaats.

- Water biedt oneindig speelplezier.
- Water opvangen en hergebruiken is verstandig in tijden van klimaatverandering.
- Water is levensnoodzakelijk voor dieren.

Hoe pak je dat aan?

Om te beginnen kan je hemelwater afkoppelen van de riolering door het bijvoorbeeld op te vangen in bovengrondse regenwatertonnen. Leerlingen kunnen dit regenwater gebruiken om planten water te geven in drogere periodes. Minder verharding en meer groen zal maken dat regenwater meer ter plekke in de bodem infiltreert en geeft minder kans op wateroverlast. Een wadi dient daar ook voor én kan gebruikt worden als speelreliëf (zie hoofdstuk 9 “Maak een speelheuvel”).

Als je water gebruikt als speelelement ga je nog een stapje verder. Water en zand zijn oerelementen waarmee kinderen eindelijk kunnen spelen. Je kan hemelwater afkoppelen en dat over een kleine bedding leiden over (een stuk van) de speelplaats. Dan kunnen de kinderen bijvoorbeeld dammetjes maken. Of je kan een handgrondwaterpomp installeren bij de zandbak. Goede speelafspraken zijn hier natuurlijk wel nodig.

Voor de natuur, en zeker tijdens de erg droge periodes die we tegenwoordig kennen, is het een goed idee altijd drinkwater voor dieren te voorzien op de speelplaats. Dat kan gaan van een eenvoudig schaalpje, over

een minivijvertje in een zinken teil of een half wijnavat, tot een heuse poel. Met een poel op het schooldomein creëer je meteen een eigen waterbiotoop, al zijn de aanleg en het onderhoud ervan geen sinecure. Schakel daarvoor zeker een deskundige in.

Educatief gebruik

Een poel kan je gebruiken voor water(-beestjes)onderzoek. Een waterdrinkplaats voor dieren kan net zoals een wintervoeederplaats voor vogels een pleisterplaats worden, waar je leerlingen dieren kunnen spotten en leren herkennen. Door de planten op je speelplaats regenwater te geven op drogen momenten, leren je leerlingen zorgzaam om te gaan met de schoolnatuur. STEM-gewijs kunnen de leerlingen allerlei spelletjes en experimenten doen met water.

Biodiversiteit

Water doet leven. Een drinkplaats trekt dus dieren op de speelplaats aan.

En wat met de veiligheid?

Een poel kan je veilig inpassen in de speelplaats door er bijvoorbeeld een kastanjehouten omheining met poortje rond te plaatsen, of door een rooster te voorzien onder het wateroppervlak. Regenwater is vrij veilig om mee te spelen, als je afspreekt dat er niet van gedronken mag worden en als je het water niet lang en/of in de zon bewaart.

Verder zal viezigheid eerder een issue zijn dan veiligheid. Om tot goede afspraken te komen zijn dialoog, goede praktijkvoorbeelden en tijd belangrijk.

Foto: Boumediene Belbachir, Katholiek Secundair Onderwijs HASP-O Zepperen, 2019

12. Plant knotbomen

Waarom knotbomen?

Knotbomen zijn een stukje cultuurhistorisch erfgoed. Bomen werden vroeger geknot om met het snoeihout allerlei werktuigen en vlechtwerk te maken. Op school kunnen leerlingen meehelpen en zo deze waardevolle landschapselementen mee in stand houden.

Hoe pak je dat aan?

De wilg is de bekendste knotboom, maar ook eiken, essen, haagbeuken, enz. kan je knotten. Knotten doe je door de stam op een bepaalde hoogte af te zagen. Dat gebeurt vaak op 2 meter hoogte, maar het kan natuurlijk ook op een kindvriendelijkere hoogte. Op de ingekorte stam zal een “pruiik” van nieuwe takken groeien, die om de 3 tot 12 jaar afgezaagd worden. Hierdoor ontstaat een bolvormige verdikking op de stam, de knot. Knotten doe je in de wintermaanden, maar niet als het vriest.

Wilgen zijn dankbare knotbomen omdat ze makkelijk en snel groeien (tenminste op wat nattere grond) en knotten goed verdragen. Om de 3 jaar mag je wilgen al knotten. Dat kan perfect samen met (oudere) leerlingen met handzaagjes. Met de kleinere, buigzame takken kunnen de kinderen bv. natuurlijke afboordingen maken rond perken, moestuinvakken of boomspiegels. Ze kunnen er ook hogere vlechtwanden of andere kunstwerkjes mee maken. Grotere takken kunnen worden gebruikt om kampen te bouwen.

Online vind je veel info over knotbomen, maar het kan geen kwaad een specialist te raadplegen. Een specialist helpt je met je keuze voor het wat, waar en hoe planten en helpt je op

weg met het knotbeheer.

Educatief gebruik

Knotten is een haalbare vorm van educatief beheer. Met vlechtwerk in de schooltuin kunnen de leerlingen zich creatief uitleven. Of ze kunnen het knothout gebruiken als oneindige grondstof voor hun kampen. Oudere knotbomen kan je bestuderen als biotoop op zich. Of onderzoek eens het (lokaal) cultuurhistorisch gebruik van het knotten.

Biodiversiteit

In en op een knotboom huist een rijk insectenleven. Ook korstmossen, paddenstoelen, mossen en andere planten vinden er een groeiplaats. Knotbomen rotten makkelijk in en krijgen holten waarin vogels en vleermuizen zich thuis voelen. Het steenuiltje is een bekende knotboomlover. En in het vroege voorjaar vinden bijen hun eerste stuifmeel in de katjes van knotwilgen.

En wat met veiligheid?

Handmatig takken zagen in educatief beheer kan perfect met oudere kinderen. Goede instructies en begeleiding zijn natuurlijk wel belangrijk. Laat je je graag begeleiden? Het project Educatief Natuurbeheer helpt je op weg met de nodige know how.

Foto: Martika Hendriks, Gangelt-Hohenbusch (DE), 2019

COLOFON

Samenstelling: Martika Hendriks (2019) en Karel Coenen (2020), Provinciaal Natuurcentrum Limburg

Met de gewaardeerde inbreng d.m.v. interviews door Martika Hendriks (2019) van Jeugdland Tongeren, 't Vlindertje Sint-Truiden, De Mijlpaal Tongeren en Hasp-O Sint-Truiden Frederik Santermans (RLH), Kristof Odeur (CDG), Wouter Leyssens (Natuurpunt) en Anne Buchacker

Andere bronnen

- Nascholing 'Kampen bouwen & losse materialen op school', Kris Van Ingelghem, Provinciaal Natuurcentrum, 2018
- Nascholing 'Veiligheid en risicoanalyse van een groene speelplaats', Peter Dekeyser, Provinciaal Natuurcentrum, 2018
- Laat ze buiten spelen. Pleidooi voor gezonde risico's, Helen Tovey, 2011 (vertaling)
- Werkfiches 'Spelen in eigen tuin', Vlaamse overheid
- 'Knotbomen, knoestige knapen', Provinciebestuur en RL Vlaams-Brabant

PROVINCIAAL
NATUUR-
CENTRUM
Natuurlijk verbonden

